

ШЛЯХТИЧ ЯН-САМУЕЛЬ ГЛОГОВСЬКИЙ ЯК ПРЕДСТАВНИК ПОЛІТИЧНОЇ ЕЛІТИ ЧЕРНІГІВСЬКОГО ВОЄВОДСТВА НА ВИГНАННІ

Мирослава ВОРОБЕЙ

orcid.org/0000-0002-8204-0166

молодший науковий співробітник відділу історичних пам'яток НДІУ

Анотація. У статті розглянуто біографію шляхтича Яна-Самуеля Глоговського у контексті його потенційної належності до політичної еліти Чернігівського воєводства. Актуальність праці зумовлена тим, що проблема вивчення чернігівського істеблішменту у період екзилу як на рівні комплексного дослідження, так і реконструкції життєписів окремих представників лишається практично невисвітленою.

Тутешнє рицарське коло проіснувало порівняно мало – від часу створення окремого Чернігівського воєводства і до початку Хмельниччини (1635–1648). Зважаючи на це, воно поступалося за рівнем організації та свідомості суміжним шляхетським корпораціям українських воєводств Речі Посполитої. Утім протягом 1648–1668 рр. у колі місцевих обивателів виділилося кілька родин, представники яких найчастіше вигравали посольські елекції та виконували різні функції, делеговані тутешнім сеймиком. Йдеться про представників родів Войн-Оранських, Хажевських та Глоговських. Така тенденція дає можливість припустити, що навіть на вигнанні продовжився процес консолідації чернігівської шляхти та виокремлення з-поміж її членів власної еліти. Відтак ця стаття є спробою з'ясування того, наскільки нащадкам відомих парламентарів вдалося закріпити за родом лідерські позиції.

З огляду на це у першій частині статті приділено увагу методологічним аспектам виокремлення з-поміж шляхетського загалу локальних лідерів. На підставі напрацювань дослідників Едварда Опалінського, Йоланти Хоїнської-Міки, Януша Добровського, Євгеніуша Янаса та особливостей чернігівської шляхетської корпорації на вигнанні виокремлено критерії, за якими варто визначати еліту. Зокрема, було зроблено акцент на особистому авторитеті особи та її заангажованості у справи тутешньої шляхти. Натомість у другій частині статті аналізується те, наскільки Ян-Самуель відповідав цим критеріям. На підставі його біографії розкривається пов'язаність шляхтича з чернігівською братією. Зокрема, розглядаються кар'єра Глоговського, його родинні зв'язки, питання про патронів та зацікавленість місцевими справами.

Ключові слова: політична еліта; українська шляхта (вигнанці); Чернігівське воєводство; Річ Посполита.

NOBLEMAN JAN-SAMUEL GLOGOWSKI AS A REPRESENTATIVE OF THE POLITICAL ELITE OF CHERNIHIV VOIVODESHIP IN EXILE

Myroslava VOROBEI

junior research fellow of the Historical Sites Department of RIUS

Annotation. The article represents a review of the nobleman Jan-Samuel Glogowski's biography in the context of his potential affiliation with the political elite of Chernihiv voivodeship. The relevance of this work is due to the fact that the problem of studying Chernihiv establishment in the period of

exile, both at the level of comprehensive research and reconstruction of individual biographies, remains virtually unexplored.

The local knightly circle existed relatively shortly from the moment of creating a separate Chernihiv voivodeship till the beginning of Khmelnytsky Uprising (1635–1648). In view of this, this administrative unit's level of organization and consciousness was inferior to the adjacent noble corporations of Ukrainian voivodeships in Rzeczpospolita. However, during the period of 1648–1668, several families were selected among the locals, whose representatives often won ambassadorial elections and performed various functions delegated by the local sejmik. Those were representatives of Woyna-Oranski, Khazhevski, and Glogowski families. This tendency allows suggesting that the process of consolidating Chernihiv gentry along with separating from its members its own elite continued even in exile. Therefore, this paper is an attempt to investigate whether and how successful were the descendants of famous parliamentarians in consolidating their leadership positions.

In this regard, the first part of the article focuses on the methodological aspects of the separation of leaders from the local nobility. Based on the work of such researchers as Edward Opalinski, Yolanta Khoinska-Mika, Janusz Dobrowski, Eugeniusz Janas, and the peculiarities of Chernihiv noble corporation in exile, the criteria for determining the elite are highlighted. A particular emphasis is put on the individual authority of a person and their involvement in the affairs of the local nobility. Instead, the second part of the paper analyzes the extent to which Jan-Samuel suited those criteria. Based on the nobleman's biography, his connection with Chernihiv brotherhood is considered. In particular, the article examines Glogowski's career, his family ties, the patrons' issue, and his interest in local affairs.

Key words: *political elite; Ukrainian nobility (exiles); sejmi; Chernihiv voivodeship; Polish-Lithuanian Commonwealth.*

Чернігівське воєводство порівняно з іншими українськими воєводствами Речі Посполитої проіснувало недовго – від часу створення і до початку козацької революції (1635–1648). Попри це вимушена міграція тутешніх обивателів, пов'язана із втратою Польсько-Литовською державою контролю на Задніпров'ї, не призвела до зникнення рицарського кола.

На підставі розгляду парламентської діяльності чернігівських обивателів у середині – другій половині XVII ст. ми переконалися, що тутешнє рицарство на вигнанні продовжило відстоювати власні інтереси та активно брати участь у політичному житті держави [1, с. 148–161]. Скрутні умови «екзилу» не стали на заваді продовженню процесу консолідації тутешньої шляхти та виокремлення власної політичної еліти.

Зокрема, вибір постаті Яна-Самуеля Глоговського було зроблено недаремно. Протягом 1648–1668 рр. у шляхетському середовищі Чернігівського воєводства виділилося кілька родин, представники яких найчастіше вигравали посольські елекції [1, с. 157–158]. Серед них помічаємо Оранських, Хажевських та Глоговських. Особливістю чернігівського рицарського кола було й те, що одні й ті ж обивателі воєводства виконували одразу кілька функцій: послували на сейм, обиралися маршалками рицарських зібрань, призначалися шляхтою депутатами на Трибунал чи поборцями, займали земські та гродські уряди тощо. Однак чи можна вважати ці фамілії політичною елітою шляхетської корпорації вигнанців? На прикладі Яна-Самуеля спробуємо простежити, чи вдавалося нащадкам колишніх обивателів Чернігівського

воеводства зберегти за собою лідерські позиції у колі екзилянтів.

Слід підкреслити, що проблематика вигнанців зі східних теренів Речі Посполитої, у тому числі чернігівського рицарського кола, практично недосліджена в українознавчих студіях [2, с. 158–163]. Однією з білих плям є комплексне висвітлення теми локальної еліти та реконструкції біографій її окремих членів. Зважаючи на це, мета статті полягає в аналізі постаті Яна-Самуеля Глоговського як потенційного представника місцевого істеблішменту. З вказаної мети випливають такі завдання: по-перше, детальніше зупинитися на методологічному аспекті виокремлення групи еліти у шляхетському соціумі; по-друге, на підставі біографії Глоговського з'ясувати, наскільки доцільно залучати його до когорти тубільних лідерів.

Поняття політичної еліти у Речі Посполитій було доволі нечітким, що пов'язано з етнічними, економічними, релігійними і суспільними відмінностями земель, які входили до складу держави [17, s. 159]. З огляду на це дотепер немає усталеної думки, кого і за якими критеріями суди захищувати.

Польський історик Едвард Опалінський у праці, присвяченій політичному істеблішменту Познанського та Каліського воеводств у період правління Зигмунда III, запропонував власні критерії. За його міркуванням, варто брати до уваги осіб, які були наділені конкретною владою на певній території рішенням монарха чи сейму, і людей, для яких доступ до ухвалення рішень став можливим завдяки авторитету чи популярності серед рицарського кола [17, s. 5–16].

Відтак до першої групи дослідник вважає за потрібне захищувати вищих

урядників: міністрів, гетьманів, воевод, каштелянів, старост тощо. Натомість до другої мають входити шляхтичі, які отримали владні повноваження безпосередньо від шляхетської корпорації.

Насамперед йдеться про послів на сейм – вибраних репрезентантів інтересів воеводства у вищій парламентській палаті, депутатів до Трибуналу – апеляційного суду, у якому судилася шляхта, маршалків шляхетських зібрань та земських урядників. Ба більше, історик звертає увагу на те, що у таких практиках має простежуватися певна послідовність [17, s. 159]. Наприклад, особу, яка неодноразово отримувала посольський мандат чи обиралася маршалком, можна вважати представником локальної еліти.

Зауваження Опалінського цілком слушне. Згідно з ординацією 1635 р. від Чернігівського воеводства на сейм дозволялося делегувати чотирьох послів – по два від повіту. Утім на практиці цієї установки дотримувалися не завжди [1, с. 148–163]. Право визначати своїх представників у парламент належало виключно осілим обивателям воеводства. На початку проведення кожного сеймику його учасники обирали маршалка – людину, яка стежила за порядком та намагалася стримувати загальну напругу, уникаючи конфліктів. Спочатку ця функція вважалася неprestижною, але з плином часу ситуація змінилася і її стали доручати людям, які не просто були наділені інституційною владою, а й мали реальну повагу членів рицарської спільноти [18, s. 53]. До компетенції маршалка входили облятування сеймових ухвал у гроді, участь у написанні посольських інструкцій, видача асигнацій на податки, призначення поборців, модерування сеймику тощо. Але якими

спільними рисами були наділені послы і маршалки?

Раніше в історіографії панувала думка про те, що популярність певних осіб чи родин визначалася статками, впливом при дворі чи високим урядом того, хто претендував на статус майбутнього репрезентанта. Хоча це твердження має право на існування, відомі прецеденти, коли окремі постаті вигравали елекції завдяки персональному авторитетові. На думку Йоланти Хоїнської-Міки, символічний капітал такого шляхтича базувався на особистих якостях: ораторському вмінні, хорошій освіті чи здатності створювати коаліції та домовлятися зі супротивниками [10, s. 111–112].

Серед інших факторів впливу на перебіг голосування варто згадати втручання магнатів, зацікавлених у просуванні своїх кандидатів. У разі, коли на сеймику вибухала суперечка кількох потужних опонентів, сторони або вдавалися до силового вирішення проблеми, або, навпаки, домовлялися про компроміс. У другому випадку переможцями часто ставали дрібні шляхтичі, які раніше особливо не вирізнялися активною діяльністю у політичному житті регіону. Відтак необхідно зважати на ці особливості, коли йдеться про розгляд послів як представників політичної еліти.

Певні уточнення до виокремлення локальної еліти запропонував Еугеніуш Янас. Характеризуючи галицьку шляхетську корпорацію у другій половині XVII ст., історик акцентував увагу на тих людях, які тримали лідерські позиції у вказаному рицарському колі. Зокрема, автор аналізував постаті сенаторів, великих землевласників і шляхтичів, які мали особливий авторитет серед тутешніх обивателів, що і вирізняло їх з-поміж

шляхетського загалу. Окрім цього, дослідник влучно помічає, що часто окремі представники чи навіть цілі роди мали всі перелічені вище характеристики, що і дає можливість називати їх «провідною верствою» [14, s. 83].

Науковець Януш Добровський також погоджується з думкою, що визнання іншими зем'янами є важливим критерієм для визначення справжніх членів елітного кола. До того ж історик звертає увагу на інші аспекти, які необхідно мати на увазі, вивчаючи політичну верхівку. Йдеться про такі характеристики, як розуміння *racji stanu*, відповідної освіти, політичному досвіду, та високий рівень групової моральності [11, с. 145].

Спробуємо врахувати методологічні напрацювання попередників. При цьому виняткову увагу буде звернено на критерії популярності серед місцевого рицарства та заангажованості у справі чернігівської братії. Важливість виокремлених аспектів зумовлена тим, що предметом нашого дослідження є представник шляхетської корпорації на вигнанні. Відтак для кращого уявлення про те, що являло собою чернігівське коло після 1648 р., необхідно розуміти, які особи мали авторитет серед місцевого рицарства та які на це були причини. Окрім цього, необхідно простежити, чи реально названий нами шляхтич пов'язував себе із Чернігівським воєводством, чи намагався він впливати на певні рішення тощо. Отож спробуємо з'ясувати, наскільки він відповідав переліченим вище критеріям.

Ян-Самуель Глоговський (? – 1690) походив із заможної шляхетської родини, осілої на теренах Сандомирського та Чернігівського воєводств [21, s. 101]. На Чернігово-Сіверщині рід Глоговських був відомий завдяки батьку Яна,

Миколаю. До початку козацької революції очільник родини на основі ленного права посідав на Задніпров'ї маєтки. Йдеться про селища Баклан, Горбів, Петрищево, Пакошин, Лапин, Байковське та Масин, які знаходилися у межах Новгород-Сіверського повіту [4, с. 412].

Миколай Глоговський належав до клієнти київського воєводи Олександра Пісочинського, який створив власну мережу урядників у новгород-сіверській частині регіону [4, с. 412]. Користуючись підтримкою могутнього патрона, старшому Глоговському у 1636 р. вдалося обійняти уряд новгород-сіверського підчашия. Пізніше Миколай зумів зробити сенаторську кар'єру: у 1666 р. його було номіновано на уряд радомського каштеляна [15, с. 179]. Слід наголосити, що чернігівські зем'яни неодноразово обирали Миколая послом на сейм (1639, 1662, 1666) та депутатом від Чернігівського воєводства (1658, 1662, 1666) [4, с. 412; 1, с. 156–158; 13, с. 268, 275, 297].

Рід Казановських, з якого походила матір Яна, також був знатним. Петро Кулаковський зазначає, що Миколай Глоговський був одружений з Олександрою Казановською, донькою парламентаря та тутешнього обивателя Адама Казановського. За спостереженням науковця, Казановський входив до п'ятірки найбільших магнатів Чернігівського воєводства, які мали важелі впливу на місцевий сеймик [4, с. 146–147]. Відтак шлюбна стратегія збільшила престиж роду Глоговських. У шлюбі з Олександрою народилося двоє синів: новгород-сіверський чашник Францішек та новгород-сіверський підсудок Самуель [4, с. 412]. Дещо іншу інформацію наводить дослідник Марек Вагнер. Дружиною Миколая він називає Анну Казановську.

Згідно з його текстом у шлюбі народилося п'ятеро дітей. Самуель мав двох сестер: Кристину та Олександру і трьох братів – Францішека, Яна-Катного й Андрія-Яна. Усі троє, за словами автора, у різний час обіймали уряд новгород-сіверського підчашия [21, с. 101].

Вочевидь, дружиною Глоговського була все-таки Олександра, адже її ім'я вказують автори гербівників Адам Бонецький та Северин Уруський [9, с. 102; 20, с. 194]. Утім не до кінця з'ясованим є питання про кількість дітей у цьому шлюбі.

На жаль, не збережено відомостей про дитинство і юність Яна. Вагнер висуває припущення, що він був на студіях в єзуїтському колегіумі у Любліні чи Львові, утім це твердження потребує джерельних підтверджень. Не виникає сумнівів, що шляхтич з ранніх літ був залучений до військової справи. Пошуки «жовнірського щастя» він розпочав як товариш кінноти. Зокрема, молодий Глоговський був заангажований у протистояння з козаками: брав участь у битвах під Берестечком (1651) і Чудновом (1660) [21, с. 101]. У 1672 р. шляхтич став ротмістром окремої козацької хоругви, виставленої від Сандомирського воєводства. Також Самуель був серед учасників Віденської кампанії 1683 р., але достеменно невідомо у якій ролі. Можливо, у цьому протистоянні Ян виступив товаришем королівської гусарської хоругви.

На зв'язок шляхтича з групою чернігівських вигнанців, по-перше, вказує те, що місцевий сеймик неодноразово делегував йому владні повноваження. Про це свідчать виграні ним посольські (1664, 1665, 1670) і депутатські елекції (1661, 1665) [1, с. 156–158; 13, с. 255, 286; 21, с. 101]. З виявлених документів стає

також відомо про скандальний сеймик чернігівської шляхти, у якому Самуель виконував функцію маршалка [6, арк. 1320]. Йдеться про епізод 1664 р., коли частина місцевих обивателів не визнала легітимними рішеннями цього з'їзду, оскільки не всі змогли потрапити на передсеймовий з'їзд. До Володимирського гродського суду було внесено протестацію від імені невдоволених, яку подав Адам Буркацький. Позивач наголошував, що сеймик почали зарано і не всі можливі учасники знали про нього. Відсутність опонентів нібито дала можливість зацікавленим особам обрати послів, які на сеймі відстоюватимуть приватні інтереси. Нагадаємо, що посольський мандат на цьому сеймику виграли Габріель Гулевич, Миколай Глогівський, Самуель Глогівський і князь Вацлав-Святополк Четвертинський.

Відповіддю Яна-Самуеля Глогівського була заява, що претензії Адама Буркацького та його соратників Якуба Войни-Оранського та Яна Загоровського безпідставні [6, арк. 1320]. Як виправдання правомірності зібрання у ній навіть вказано точний час початку сеймику – «o godzinie czwartej z południa». Обидві сторони по-різному переповідають події, що призвели до бійки в кафедральній церкві, після чого шляхта, яка зібралася на згаданий сеймик, у тому числі Глогівський, перемістилася у костел домініканців, де й продовжила свою роботу [6, арк. 1319 зв.–1323 зв.; 29, арк. 618–620].

Описана ситуація дає можливість простежити, що Самуель Глогівський виявляв зацікавлення у справах Чернігівщини та змагався за вплив у тутешній шляхетській корпорації. Цю думку підтверджує дослідник Міхал Кулецький,

який відзначає активність Самуеля у справі отримання виплат компенсації чернігівському рицарству [16, s. 149, 163]. Йдеться про грошову виплату, яка мала бути відшкодована вигнанцям з українських земель за втрату задніпровських маєтків, які за Андрусівським перемир'ям потрапили у сферу впливу московського царя [1, с. 155].

Звертаючи увагу на важливість Посольської ізби, наразі детальніше обговоримо депутатські функції. За приписом сеймової ухвали 1578 р., депутатами мали ставати «гідні, богобоязливі, цнотливі, шляхетського роду тамтешні обивателі, досвідчені в правах і судових звичаях тамтешнього права та осілі» [6, с. 281]. До того ж, на відміну від статусу репрезентанта голосу шляхти на сеймі, депутат у суді не був втягнутий до політичного життя, не ніс жодної фінансової відповідальності як поборця податків і не потребував особливого військового вишколу [6, с. 280]. Єдине обмеження визначалося конституцією 1616 р., у якій йшлося про відсутність можливості повторно призначатися до Трибуналу упродовж наступних чотирьох років після елекції.

Зрозуміло, що, як і при будь-якій іншій елекції осіб, вирішальними могли бути прагматичні чинники. Йдеться про підтримку патронів, наявність власної клієнтели чи особистий авторитет. Складно однозначно відповісти на питання, що стало ключовим стосовно Самуеля. Депутатське місце було насамперед важливе для тих, чії справи мали вирішуватися в апеляційному суді. З одного боку, обрання Яна-Самуеля могло вказувати, що принаймні частина обивателів вважали його відповідною і справедливою кандидатурою. З другого боку,

вказана довіра могла бути результатом зусиль батьківського впливу, коли шляхтичі віддавали голоси за сина через прохання старшого Глоговського. Зважаючи на сенаторське крісло та парламентську діяльність Миколая Глоговського, цілком логічно припустити, що син був під його протекцією.

Можливо, патронів у шляхтича було декілька. У подвійному подимному податку Волинського воєводства від 1650 р. помічаємо сповіщення Яна про спустошення добр «въ маєтностяхи пана моего» князя Владислава-Домініка Заславського [7, с. 512, 521]. З огляду на це виникає підозра, що Самуель міг бути пов'язаним із краківським воєводою. У вказаному документі Ян-Самуель названий державцем села Вачів, дідичем якого був Заславський. Угоду на «держання» могли укласти як договір оренди, коли за сплачену суму власникові на невеликий відрізок часу орендатор отримував зиск з його маєтку. Втім існував й інший варіант, коли землю у «держання» давали слугі за службу [5, с. 400]. Отож дане питання потребує більше джерельних знахідок.

Другим фактором, який вказує на пов'язаність шляхтича з вигнанцями, є входження до складу земського суду Чернігівського воєводства. Зокрема, від 1665 р. Самуель обіймав уряд земського підсудка. Основні функції цієї установи полягали у вирішенні цивільних справ у межах адміністративно-територіального округу, на який поширювалася його юрисдикція [3, с. 82]. Процедура виборів відбувалася у два етапи. Спочатку рицарське коло погоджувало чотири кандидатури на певне місце, після чого король затверджував когось зі згаданих осіб. Входження до земської ієрархії

вкотре підтверджує, що Глоговський був помітною фігурою у колі тутешніх обивателів.

По-третє, шляхтич побрався з Катериною Хажевською [21, с. 101]. Рід Хажевських, як і родина Глоговських, були шановані у колі чернігівських екзилантів. Представники цієї фамілії займали земські уряди, обиралися послами на сейм та виконували депутатські функції. За спостереженням Ярослава Столицького, новгород-сіверський підкоморій Ян Хажевський був одним із найпомітніших політиків у середовищі вигнанців у другій половині XVII ст. [19, с. 92, 117, 136, 203, 205, 212, 308, 273, 269, 251, 240]. Відтак вибір дружини теж свідчить на користь того, що Самуель Глоговський був тісно пов'язаний з чернігівським рицарським колом.

З огляду на критерії, які ми визначили на початку статті, Ян-Самуель Глоговський може вважатися представником місцевої політичної еліти. Завдяки уряду новгород-сіверського підсудка він мав доступ до інституційної влади, а також неодноразово мав змогу представляти Чернігівське воєводство на сеймі, що було дуже важливою справою у контексті парламентських змагань місцевого рицарства за покращення свого становища в екзилі. Окрім цього, Самуелю делегували важливі функції репрезентанта Чернігівського воєводства у Трибуналі. На додачу Глоговський у активний спосіб виявляв своє зацікавлення тутешніми справами.

З огляду на це діяльність Самуеля Глоговського є прикладом збереження за різними поколіннями одного роду лідерських позицій. Утім питання про причини його популярності серед місцевих обивателів потребує подальших

розвідок. Поки що можна лише припустити, що доляльність чернігівського рицарства до нього була зумовлена протекцією батька. Натомість не варто виключати важливості його особистих якостей. Незважаючи на те, що наразі складно ствердити, що стало визначальним, належність Яна-Самуеля Глоговського до кола чернігівського істеблшменту є переконливим аргументом щодо підвищення рівня самоорганізації та свідомості місцевої шляхетської корпорації навіть в умовах вигнання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воробей М. Результативність ініціатив чернігівського рицарського кола на вигнанні у світлі сеймових ухвал середини – другої половини XVII століття. *Українознавство*. 2020. № 1. С. 148–161.
2. Воробей М. Сеймики українських воєводств на вигнанні у середині – другій половині XVII століття: до постановки питання. *Українознавство*. 2020. № 2 (75). С. 158–163.
3. Крикун М. Земські уряди на українських землях у XV–XVIII століттях. *Записки Наукового товариства імені Шевченка*. Т. 228. Праці Історико-філософської секції. Львів, 1994. С. 65–122.
4. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618–1648): монографія / наук. ред. М. Крикун. Національний університет «Острозька академія». Київ: Темпора, 2006. 496 с.
5. Літвін Г. З народу руського. Шляхта Київщини, Волині та Брацлавщини (1569–1648): монографія / пер. з польської Лесі Лисенко. Київ: Дух і Літера, 2016. 616 с.
6. Михайловський В. Депутати Коронного Трибуналу 1632–1647. *Вісник Львівського університету. Серія Історія*. 2009. Вип. 44. С. 279–329.
7. Національно-визвольна війна в Україні 1648–1657 рр.: зб. док. / упор. Сухих Л., Страшко В. Київ: Віпол, 2008. 1011 с.
8. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (ЦДАК України). Ф. 28. Оп. 1. Спр. 102. 1663–1664.
9. Boniecki A. *Herbarz Polski*. Warszawa: Skład główny Gebethner i Wolff w Warszawie, 1903. T. 6. 400 s.
10. Choińska-Mika J. *Między społeczeństwem szlacheckim a władzą. Problemy komunikacji społeczności lokalne – władza w epoce Jana Kazimierza: monografia*. Warszawa: Neriton, 2002. 236 s.
11. Dąbrowski J. *Próby rozwiązania konfliktu kozackiego w latach 1648–1672 przez polskie elity polityczne*. *Соціум*. 2007. № 7. С. 143–160.
12. *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis*. Warszawa, 2017. Cz. 2 [1621–1660] / opracował D. Kupisz. 331 s.
13. *Deputaci Trybunału Koronnego 1578–1794. Spis*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2017. Cz. 3 [1661–1700] / oprac. L.A. Wierzbicki. 322 s.
14. Janas E. *Elita szlachecka ziemi halickiej w drugiej połowie XVII wieku (1648–1696). Proba charakterystyki*. *Соціум*. 2003. № 2. С. 83–88.
15. Janas Eugeniusz, et al. *Urzednicy Województw Kijowskiego i Czernihowskiego XV–XVIII Wieku: Spisy*. Biblioteka Kórnicka, 2002. 343 s.
16. Kulecki M. *Wygnancy ze Wschodu. Egzulaneci w Rzeczypospolitej w ostatnich latach panowania Jana Kazimierza i za panowania Michała Korybuta Wiśniowieckiego: monografia*. Warszawa: DiG, 1997. 237 s.
17. Opaliński E. *Elita władzy w województwach poznańskim i kaliskim za Zygmunta III: monografia*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1981. 176 s.
18. Stolicki J. *Funkcja marszałka sejmikowego w II połowie XVII wieku*. *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*. 2012. № 5. S. 51–66.
19. Stolicki J. *Wobec wolności króla. Działalność polityczna szlachty ruskiej, ukraińskiej i wołyńskiej w latach 1673–1683: monografia*. Kraków: Historia Jagellonica, 2007. 335 s.
20. Uruski S. *Herbarz szlachty polskiej*. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1907. T. 4. 495 s.

21. Wagner M. Słownik biograficzny oficerów polskich drugiej połowy XVII wieku. T. 1. Oświęcim: Wydawnictwo Napoleon V, 2013. 345 s.

REFERENCES

1. VOROBEL, M. (2020). Effectiveness of the Initiatives of Chernihiv Nobility in Exile in the Light of Sejm Resolutions of the Middle and Second Half of the 17th Century. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 1 (74), pp. 148–161. [in Ukr.]
2. VOROBEL, M. (2020). Ukrainian Voivodeship Sejms in Exile in the Middle and Second Half of the 17th Century: A Research Proposal. *Ukrainoznavstvo* (Ukrainian Studies), Vol. 2 (75), pp. 158–163. [in Ukr.]
3. KRYKUN, M. (1994). Zemsky Governments in the Ukrainian Lands in the 15th–18th Centuries. *Zapysky Naukovoho tovarystva imeni Shevchenka. Pratsi Istoryko-filozofskoi sekti* (Notes of the Shevchenko Scientific Society. Proceedings of the Historical and Philosophical Section), Vol. 228, pp. 65–122. [in Ukr.]
4. KULAKOVSKYI, P. (2006). *Chernihiv-Siveria as a Part of the Commonwealth (1618–1648)*: A Monograph. Kyiv: Tempora, 496 p. [in Ukr.]
5. LITVIN, H. (2016). *From the Rus People. Nobility of Kyiv, Volhynia, and Bratslav (1569–1648)*: A Monograph. Kyiv: Dukh i Litera, 616 p. [in Ukr.]
6. MYKHAILOVSKYI, V. (2009). Deputies of the Crown Tribunal of 1632–1647. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii istoria* (Bulletin of Lviv University. History Series), Vol. 44, pp. 279–329. [in Ukr.]
7. SUKHYKH, L., STRASHKO, V. (2008). *National Liberation War in Ukraine (1648–1657)*: Collected Documents. Kyiv: Vipol, 1011 p.
8. *Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv*. [in Ukr.]
9. BONIECKI, A. (1903). *Polish Armorial*. Vol. 6. Warsaw: Sklad glowny Gebethner i Wolff w Warszawie, 400 p. [in Pol.]
10. CHOINSKA-MILKA, J. (2002). *Between the Noble Society and Power. Problems of Local Communities' Communication: Power in the Era of Jan Kazimierz*: A Monograph. Warsaw: Neriton, 236 p. [in Pol.]
11. DAŹBROWSKI, J. (2007). The Attempts to Resolve the Cossack Conflict in 1648–1672 by Polish Political Elites. *Sotsium* (Society), Vol. 7, pp. 143–160. [in Pol.]
12. KUPISZ, D., comp., (2017). [1621–1660], Vol. 2 of *Deputies of the Crown Tribunal 1578–1794. A List*. Warsaw, 331 p. [in Pol.]
13. WIERZBICKI, L., comp., (2017). [1661–1700], Vol. 3 of *Deputies of the Crown Tribunal 1578–1794. A List*. Warsaw: Wydawnictwo Sejmowe, 322 p. [in Pol.]
14. JANAS, E. (2003). An Attempt of Characterizing the Noble Elite of Halych Region in the Second Half of the 17th Century (1648–1696). *Sotsium* (Society), (2), pp. 83–88. [in Pol.]
15. EUGENIUSZ, J. et al. (2002). *Officials of Kyiv and Chernihiv Provinces of the 15th–18th Centuries: Censuses*. Kórnik Library, 343 p. [in Pol.]
16. KULECKI, M. (1997). *Exiles from the East. Outcasts in the Commonwealth during the Last Years of Jan Kazimer's and Michał Korybut Wisniowiecki's Reigns*: A Monograph. Warsaw: DiG, 237 p. [in Pol.]
17. OPALIŃSKI, E. (1981). *The Ruling Elite in Poznań and Kalisz Voivodeships under Sigismund III*: A Monograph. Poznan: Wydawnictwo Poznańskie, 176 p. [in Pol.]
18. STOLICKI, J. (2012). Functioning of the Sejmik Marshall in the Second Half of the 17th Century. *Krakowskie studia z historii państwa i prawa*. (Krakow Studies of State History and Law), (5), pp. 51–66. [in Pol.]
19. STOLICKI, J. (2007). *Against the King's Freedom. Political Activity of the Russian, Ukrainian, and Volhynian Nobility in 1673–1683*: A Monograph. Krakow: Historia Jagellonica, 335 p. [in Pol.]
20. URUSKI, S. (1907). *The Armorial of Polish Nobility*. Vol. 4. Warsaw: Gebethner i Wolff, 495 p. [in Pol.]
21. WAGNER, M. (2013). *Oswiecim*, Vol. 1 of *Biographical Dictionary of Polish Officers of the Second Half of the 17th Century*. Wydawnictwo Napoleon V, 345 p. [in Pol.]